

**Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение
«Паспартинская средняя общеобразовательная школа им. А.Г. Калкина»**

Рассмотрено на заседании школьного методического объединения учителей начальных классов Протокол № 1 от 30.08. 2023 г. Руководитель ШМО В.И. Кадранова	Согласовано: Заместитель директора по УВР Л.В. Уханова 30. 08. 2023 г.	Утверждено: Директор школы А.В. Байжигитов Приказ № 77 от 31. 08. 2023 г. Протокол № 1 педагогического совета
--	---	---

Рабочая программа
по учебному предмету Алтай тил (Родной (алтайский) язык)
2 класс
Срок реализации программы: 2023-2024 учебный год

Составила:
Кендиенова С.А.,
учитель начальных классов

с. Паспарта, 2023 г

1. Јартамал бичик

Алтай тилле иштеер программа текши үредүлү баштамы школдордын федерал элтергеелик үредү стандарты ла Россиянын гражданининин көгүс- көрүмин тыныдып өскүрери ле таскамал береринин Концепциязы аайынча тургузылган.

Амадузы ла задачалары:

Баштамы школдын алдында турган төс *амадулар*:

-оогош класстардын үренчиктеринин граждан ла көгүс- көрүминин төзөлгөзин төзөп тыныдары;

-үренерге керекту ишти ле бойын бойы башкарып билеринин төзөлгөзин төзөри;

- үренчиктерди көгүс-санаазын өскүрери ле јакшы кылык-јанга таскадары.

Бу амадуларга једеринде «Алтай тил» деп предметтин учуры јаан.

Программада берилген материал јастыра јок бичиир ле коммуникатив билгирлер ле таскамал берер ууламјыларлу. Төрөл тили баштамы класстарды үренчиктерине бастыра үредүнин төзөлгөзи, укаа-санаазына, јайалтазына өзүм берер ле албатызыла, јүрүмле таныжар аргалу. Улу педагог К.Д.Ушинскийдин айтканыла, бала оны эбире улустын көгүс байлыгыла ада-энезинин тили ажыра таныжат, эбире телекей дезе балага бойынын камаанын ойто ок ада-эненин тили ажыра јетирет.

Баштамы класстарда төрөл тилин үренери - ол лингвистика үредүнин ле эрмек-куучынын таскадар системанын баштапкы бөлүги болуп јат. Бөлүктен билип алганы баштамы школды божоткон үренчикке үредүзин онон ары улалтар арга берер.

Төрөл тилин баштамы школо үредеринин амадулары:

- үренчиктерди тил билимнин төс ондомолдорыла таныштылары ла шүүп сананарына үредип-таскадары;

- үренчиктердин коммуникатив билгирлерин: оос ло бичиир эрмек-куучынын јарандылары, диалог, монологло тузаланарына таскадары;

- јастыра јок бичиирине керектү билгирлер берери.

Программа «Алтай тил» деп предметтин аргаларыла «Филология» ууламјынын үредүлү төс задачаларын бүдүрерине ууландырылган. Төс **задaчалар**:

- Россияда көп тилдер ле культуралар бой-бойларыла колбулу, ол ок өйдө кажы ла албатынын тили - ол онын ук албаты болгонынын тзлгзи деп ондомолло таныштылары;

- оос ло бичиир диалог ло монолог эрмек-куучынын јарандылары;

- коммуникатив билгирлерин јарандыраы;
- уренчиктердин ич-санаазын, јакшыны, јарашты сезерине, оны баалап билерине таскадары;
- јайаан јайалталарына озум берери.

Программада онойдо ок бир канча практический задачалар тургузылган ўренчиктердин эрмек-куучынын, шўўп билерин, «санаазында көрөрин» (воображение) таскадары, тилдин эп-аргаларын эрмек-куучыннын амадузына, өдўп јаткан айалгазына келиштире талдап, тузаланып билери;

- баштамы класстын ўренчиктерине тил, тилдин системазы: лексика, фонетика, графика, орфоэпия, морфемика (сөстин бүдүми), морфология ла синтаксис керегинде эн башкы билгирлер берери;
- эрмек-куучыннын культуразын тыныдары, чын бичиир, кычырар, диалогто туружар, јаан эмес оос монолог ло тексттер тургузып билерине таскадары;
- төрөл тилин баалап, оны чеберлеер, јарандырар ла тилин билерге јилбиркедер, бойынын эрмек-куучынын јарандырар кўўн таскадары.

2. Уренгенинин турулталары

Уренчиктин бойынын личностный турулталары

- Бойынын торолиле , албатызыла, Россиянын туукизиле оморкоор кун – сана таскадары; бойынын албатызын, угын билери, Россияда башка – башка ук албатыларды баалаары; эбире улуска, телекейге ачык куунду, јакшы ла јаманды ылгап билер кижитаскадары.
- Эбире телекей ар – буткенле, албатыларла, омордын культураныла, кудай јаныла бирлик колбуда турганын айлаар корум таскадары.
- Оско албатылардын туукизин, культуразын, оско кижинин санаа – шуултезин тооп јурерине таскадары.
- Озуп, кубулып јаткан телекейде (јурумде) јылыйбай, ого уренижип темигерине керекту билгирлер таскадары.
- Уренип турган кижит эл – јоннын алдында каруулу, некелтелу деп билери ле јурумде уреду алар иштин учурын, уреду онын бойына не керектузин аайлаары, онала башкарыныры.
- Јакшы кылык јаннын ээжи – некелтелерин ле јурумде ончо улус тен, јайым дегенин аайлаганы аайынча, бойын бойы башкаарга, бойынын кылык –јаны учун каруулу болоына таскадары.
- Јакшыга тартынар, јакшыны баалаар, сезер куун таскадары.
- Улусты аайлаар, тоор ачык – јарык. Киленкей куун таскадары.
- Јаан улусла, кура балдарла кожо нак иштеер, ачынышту аайалга тозобос, блаашту керекти токыналу јартап ийер билгир таскадары.
- Ак – чек јурер, эдинер тудунар не – немени, когус байлыкты сезер, чеберлеер куун таскадары.

Метапредметный турулталар

- Уредулу иштин амадузын, задачаларын бойына алынар ла ого јединерге болушту эп органы таап билерине таскадары.
- Уредулу ишти онын задачазын, будурер айалгазын ајарып, пландаар, шиндеер ле турултазын корор билгирлерге таскадары, болушту аргаларды талдап билери.
- Јетируни эдеринде темдек – символдорды тузаланары.
- Коммуникатив ле билгир аларынын задачаларын будуреринде эрмек - куучынын эп – аргаларын ла аргаларды эрчимду тузаланары.
- Керекту јетируни табарга, јуурга, шиндеерге, бириктире коруп, керектузин талдап, келиштире јазап, белетеерге, бар аргаларды (справочниктерди) тузаланып билери.
- Бичилген марыла, жанырла башка тексттерди тургузылган амаду, задачалары аайынча когуске алынып кычыларына темигери; бойынын айдарга турганын эрмек – куучыннын задачазына келиштире јарт тургузар ла тексттерди оос ло, бичип тургузарына таскаары.
- Логический действиелерле тузаланып билери: тундештирери, шиндеери, бириктире корори, туп шуулте чыгарары, будум темдектери аайынча болиири, не – неден улам (ненин учун) болгонынын шылтагын табары, шуури, таныш ондомолдорго кожоры.
- Диалогты откурип ле куучындажып турган кижини угуп билер, бойынын сананганын айдып, айтканын керелеп, керектин (иштин) једим – једикпезин јартап билер, кажыла кижиде бойынын шуултези болор аргалу ла бар деп билери.
- Текши амаду тургузып ла ого јединер аргаларды темдектеп билери; бирлик иште кем нени эдерин улежип, јартажып јоптожори; бой – бойынын эткенин шиндеп билери, бойынын кылык – јанын ла оско улустыйын коруп билери.
- Јоп эмес сурактардын аайына токыналу, эки јанынын јилбулерин ајарып чыгары.
- «Алтай тил» деп предметтин уренер материалы ажыра эбире јурумде одуп турган кубулталар, процестер, не – неме керегинде бойынын озумине келиштире билери.
- Предметтин ле оско до предметтер ортозындагы тос ондомолдорло таныжып, не – немеле процестер ортозында колбуларды билери.
- Алай тилде уренер материал аайынча баштамы школдо бичиктерле, оско до јетиру алар аргаларла (онойдо ок уредулу модельдерле) иштеп билери.

Предметти уренеринин турулталары

- Россия коп тилдердин ле культуралардын орооны деп билип алары; тил – албаты бойын албаты деп сезеринин тозолгози деп билери.
- Тил – албатынын культуразы ла улус бой – бойыла куучындажар арга деп аайлаары; орус тил Россия Федерациянын эл – тергеелик тили, башка – башка УК албатылардын бой – бойыла куучындажар аргазы деп билери.
- Оос ло бичиир јакшы эрмек – куучын кижинин текши культуразынын ла гражданский позициязынын коргузизи деп билери.

- Алтай тилдин ээжи некелтелериле (орфоэпиянын, лексиканын, грамматиканын, орфография, пунктуациянын), эрмек – куучыннын этикет ээжилериле танышкан кеминче тузаланып билери.
- Куучыннын амадузын, задачаларын, тузаланар аргаларын ла айалгаларын ылгаштырып билер ле јаан эмес монолог эмезе текст тургусканда, коммуникатив задачага јединерге оморды тузаланар темигу берери.
- Јастыра јок бичиш кижинин культуразынын база бир јаны деп ондоор ло бойынын тургускан эрмектерин, текстин бичигенде, орфографиянын керекту ээжилериле тузаланып билери, токтој тужер темдектерин чын тургузары. Бичигенин шиндеп билери.
- Тилдин единицаларыла иштеер урудулу иштин аайын билери, алган билгирлериле практический, коммуникатив задачалардын аайына чыгарга тузаланып билери.
- Алтай тилдин системазы, структуразы керегинде билим јетирулерле таныжар: фонетика ла графика, лексика, состин будери (морфемика), морфология ла синтаксис; тилин тос единицалары ла темдектери, оморды эрмек куучында- тузаланары.
- Тилдин тос единицаларын ла темдектерин таныыр, оморды шиндеер, эрмек – куучыннын айалгазына келиштире тузаланып билери.

3.Курста нени уренери

Эрмек-куучынла колбулу иштер.

Угары. Оос эрмек-куучыннын амадузын, одор айалгазын ондооры. Уккан тексттен керекту јетируни аайлаары, тексттин тос шуултезин јартаары, сурактардын болужыла не керегинде айдылганын куучындаары.

Куучындаары. Эрмек-куучыннын задачазы аайынча тилден керекту аргаларды талдаары. Эрмек-куучыннын диалог будумиле тузаланып билери. Куучынды баштап, јомоп, божодып, бойына улустын ајарузын тартып билери.

Бичири. Бичииринин ээжилерин буспай, чын, јакшы бичири. Уренген ээжилер аайынча кочурип бичири, кычырганы аайынча бичири. Уккан, кычырган тексттин содержаниезин толо эмезе талдап бичири. Јараган темала (коргони аайынча, кычырган чумдемел аайынча, сюжетный јуруктар эмезе бир канча јурук аайынча, јурукчылардын репродукциязы аайынча, видеозпись аайынча ла о.о.) бойлары јаман эмес тексттер (сочинение) бичири.

Бичикке уредери

Фонетика. Эрмек-куучыннын табыштары. Состо табыштардын тоозы ла ээчий турган аайы. Бир эмезе бир канча табыштарыла башкаланып турган состорди тундештирери.

Унду ле туйук, унгул ле тунгак туйук табыштарды ылгаштыары.

Уйе. Сости уйелерге болири. Согулта тушкен уйени табары. Согулта состорди учурын ылгаштырары.

Графика. Табыш ла таныкты ылгаштырары: танык – табышты бичикте темдектеер темдек. Танмалыкла таныжары.

Кычырары. Уйелеп кычырарына уредери. Уйелерле, буткул состорло кону уренчиктин эрмек-куучынынын кеми аайынча кычырары.

Бичири. Бичирине салынган некелтелерди будурери. Бичигенде, досконын, тетрадьтин бугинин кемин сезери. Жаан ла кичинек таныктарды бичири. Таныктарды, бир канча таныкты, уйелерди, состорди, эрмектерди гигиена некелтелерди буспай, бичири.

Сос ло эрмек. Сос – уренер, шиндеер материал деп аайлаары. Состин учурын шиндеери. Сос ло эрмекти ылгаштырары.

Чын бичири (орфография). Чын бичиринин эжилериле тыныжары:

- состорди башка бичири;
- эрмекти, ос аттарды жаан таныктан баштап бичири;
- состорди уйелеп кочурери;
- эрмектин учунда токтой тужер темдектер.

Эрмек-куучынды таскадары. Бойы кычырган, уккан текстти аайлаары. Бир канча журукла, ойындары керегинде, бойынын коргони аайынча, болушту состорго тайанып, жаан эмес куучындар тургузары.

Систематический курс

Фонетика ла орфоэпия. Унду ле туйук табыштарды ылгаштырары. Унгур ле тунгак туйуктарды ылгаштырары. Сости уйелерге болири. Узун унду табыштар. Элес унду табыштар. Э ле е таныктар.

Графика. Табыштар ла таныктарды ылгаштырары. Состо табыш ла таныктардын тоозын тундештирери.

Сос. Состин лексика учуры. Сос не-немени адаары. Бир учурлу ла коп учурлу состор. Состин чике ле кочуре учуры. Синонимдер, антонимдер. Омоним состор.

Сос, состин будуми. Состин учурлу болуктери: тазыл, кожулталар. Тазылы жаным состор. Сос будурер ле сос кубултар кожулталар. Состин тазылы токтогон тунгак туйук унгур эжерине кочори.

Куучын-эрмектин болуктери.

Адалгыш. Адалгыштардын текши учуры ла сурактары. Ос ло текши адалгыштар. Ос адалгыштарды јаан таныктан бичири. Адалгыш јаныс ла коп тоодо турары. Кубулткыштарла кубулары. Мензинер адалгыштар.

Јарталгыш. Јарталгыштар предметтердин темдектерин коргузери: онин, кемин, будумин, амтанын, јерин ле о.о. Учурјуук, удура учурлу јарталгыштар.

Тооломо. Предметтин турган тоозын, ээчий тоозын коргузер тооломолорло таныжары.

Солума. Јузунын солумалары. Јаныс ла коп тоодо турары.

Глагол. Глаголдын текши учуры: предметтердин эдилгелерин темдектеери. Глаголдын ойлори: тургуза, откон, келер. Кожулталарын чын бичири.

Кубулбас. Кубулбас. Текши учуры: действиенин ојин, јерин, одор аайын коргузет. Эрмек-куучында кубулбастардын учуры.

Эрмек. Эрмек, сосколбу. Токтой тужер темдектер. Јетиру эдер эрмектер. Суракту эрмектер. Кыйгылу ла кыйгылу эмес эрмектер.

Эрмекте состордин колбузы. Эрмек ле сосколбу.

Эрмектин члендери. Эрмектин тос члендери. Баштаачы ла айдылаачы. Эрмектин эчени члендери. Јартаачы, толтыраачы, айалга. Укташ члендер. Укташ баштаачылар. Укташ айдылаачылар. Укташ эчени члендер. Эрмекти члендериле ылгаар.

Тегин ле колболу эрмектер. Колболу эрмектерде токой тужер темдектерди тургузары. Колболу ла тегин эрмектерды ылгаштыары.

Чике куучынду эрмек. Чике куучынду эрмек ле автордын состори. Токтой тужер темдектер.

Эрмек-куучын. Эрмек-куучыннын будумдери. Бичикле таныжары. Тил ле эрмек-куучын. Алтай тил-алтай албатынын торол тили. Алтай тилдин кееркедим эп-аргалары. Эрмек-куучыннын будумдери. Оос, бичиир ле ич бойында айдылган эрмек-куучын. Диалог ло монолог.

Јыл туркунына уренгенин катап корори.

4.Алтай тилле тематический план

Класс 2

Ўредүчи Кендиенова С.А.

План аайынча берилген частар

Бастыра 105 час; неделяда 3 час.

Ченелте иштер 5_час.

План Баштамы класстарга тургузылган «Алтай тилдин» программы аайынча тургузылган

Бичик «Алтай тил», Н.Б.Тайборина, «Горно-Алтайская типография», 2021

№п/п	Темаларла пландаары	Канча час	Откурер кун	
			план аайынча	откон куни
1.	Бистин эрмек-куучыныс. Эрмек-куучыннын будумдери (4ч.) Эрмек-куучын кандый болор?	1	01.09	
2.	Кижинин эрмек-куучыны нени коргузет?	1	05.09	
3.	Диалог ло монолог.	1	06.09	
4.	Билерин ченеп корори	1	08.09	
5.	Текст (5ч.) Текст дегени не?	1	12.09	
6.	Тексттин темазы, тос шуултези дегени не?	1	13.09	
7.	Тексттин болуктери.	1	15.09	
8.	Ченелте иш « Оскус чаап»	1	19.09	
9.	Ястыраларла иш.Текст.	1	20.09	
10.	Эрмек (17 ч.) Эрмек дегени не?	1	22.09	
11.	Состордон эрмекти канайда тургузар?	1	26.09	
12.	Јетиру эдер ле суракту эрмектер.	1	27.09	
13.	Кыйгылу ла кыйгылу эмес эрмектер.	1	29.09	
14.	Эрмектин члендери.	1	03.10	
15.	Эрмектин эчени члендери деп нени айдар?	1	04.10	
16.	Эрмектин тос члендери.	1	06.10	
17.	Кениткен ле кенитпеген эрмектер деп кандый эрмектерди айдар?	1	10.10	
18.	Эрмекте состордин колбузын канайда табар?	1	11.10	
19.	Эрмек-куучынды таскадары. Јурукла сочинение «Јайлу»	1	13.10	
20.	Ястыраларла иш.Сочинениелердин шинжузи.	1	17.10	
21.	Ченелте иш « Чертишке».	1	18.10	
22.	Ястыраларла иш. Проектерле иштейдис.	1	20.10	
23.	Состин лексика учуры дегени не?	1	24.10	
24.	Бир учурлу ла коп учурлу состор – ол кандый состор?	1	25.10	
25.	Проекттерле иштейдис. Самара бичийдис.	1	27.10	
26.	Уредулу учурлу изложение «Бистин школыс».	1	07.11	
27.	Эрмек-куучыннын табыштары ла таныктары. (23 ч.) Эрмек-куучыннын табыштары ла таныктары.	1	08.11	
28.	Эрмек-куучыннын табыштары ла таныктары.	1	10.11	

29.	Алтай танмалык.	1	14.11	
30.	Јаан таныктан бичилер состор. Билереерди ченеп коригер.	1	15.11	
31.	Унду табыштар ла таныктар.	1	17.11	
32.	Кату ла јымжак унду табыштар.	1	21.11	
33.	Туйук табыштар ла таныктар.	1	22.11	
34.	Унгур ле тунгак туйук табыштар.	1	24.11	
35.	Эжерлу унгур ле тунгак туйук табыштар ла таныктар.	1	28.11	
36.	Ченелте иш «Мишкек»	1	29.11	
37.	Јастыраларла иш.Таныктар,табыштар такып корори.	1	01.12	
38.	Состин уйези. Согулта.	1	05.12	
39.	Состорди јолдон јолго кочурери.	1	06.12	
40.	Й таныкту состорди јолдон јолго кочурери.	1	08.12	
41.	Узун унду табыштар.	1	12.12	
42.	Э (е) танык.	1	13.12	
43.	Орус тилден кирген таныктар.	1	15.12	
44.	Ченелте иш « Баштапкы карда»	1	19.12	
45.	Јастыраларла иш.Отконин такып корори.	1	20.12	
46.	Ё, ю, я таныктарлу состор.	1	22.12	
47.	В, ф таныктарлу состор.	1	26.12	
48.	Х, ц, щ таныктарлу состор.	1	27.12	
49.	Јымжак темдек (ь) ле кату темдектерлу (ъ) состор.	1	29.12	
	Лексика (9 ч.)	1	10.01	
50.	Јетиру эдер текст.			
51.	Сос. Состин лексика учуры.	1	12.01	
52.	Бир учурлу ла коп учурлу состор.	1	16.01	
53.	Состин чике ле кочуре учуры.	1	17.01	
54.	Учуры јуук ла удура учурлу состор. Синонимдер.	1	19.01	
55.	Антонимдер дегени не?	1	23.01	
56.	Су алтай ла оско тилден кирген состор.	1	24.01	
57.	Ченелте иш « Агаш аразы».	1	26.01	
58.	Јастыраларла иш.Отконин такып корори.	1	30.01	
	Состин будуми (14 ч.)	1	31.01	
59.	Состин тазылы ла кожултазы.			
60.	Тазылы јаныс состор.	1	02.02	
61.	Тазылы јаныс состор.	1	06.02	
62.	Тазылы јаныс состор	1	07.02	
63.	Состин тазылы токтогон туйук, унгур эжерине кочори.	1	09.02	
64.	Созлик диктант.	1	13.02	
65.	Јастараларла иш.Состин тазылы токтогон туйук,унгур эжерине кочори.Такып корори.	1	14.02	
66.	Јымжак темдек (ь), кату темдек (ъ) таныктарлу	1	16.02	

	состор.			
67.	Билеригерди ченеп коругер.	1	20.02	
68.	Элес унду табыштар.	1	21.02	
69.	Элес унду табыштар.	1	27.02	
70.	Элес унду табыштар.	1	28.02	
71.	Билеригерди ченеп коругер.	1	01.03	
72.	Журамал текст.	1	05.03	
73.	Куучын-эрмектин болуктери. (22 ч.) Куучын-эрмектин болуктери.	1	06.03	
74.	Куучын-эрмектин болуктери. Контрольный созлик диктант.	1	12.03	
75.	Жастыраларла иш. Адалгыш.	1	13.03	
76.	Адалгыштын сурактары.	1	15.03	
77.	Ченелте иш «Жас».	1	19.03	
78.	Жастыраларла иш. Адалгыш керегинде такып корор.	1	20.03	
79.	Ос ло текши адалгыштар.	1	22.03	
80.	Ос ло текши адалгыштар.	1	03.04	
81.	Адалгыштар жаныс ла коп тоодо турары.	1	05.04	
82.	Жаныс тоодо турар адалгыштар.	1	09.04	
83.	Билеригерди ченеп коругер.	1	10.04	
84.	Жарталгыш.	1	12.04	
85.	Жарталгыштын учуры.	1	16.04	
86.	Шууген учурлу текст.	1	17.04	
87.	Созлик диктант.	1	19.04	
88.	Жастараларла иш. Жарталгыш керегинде такып корори.	1	23.04	
89.	Шууген учурлу текст.	1	24.04	
90.	Глагол.	1	26.04	
91.	Ченелте иш «Балдардын манырлап жургени».	1	30.04	
92.	Жастыраларла иш. Глаголдын сурактары.	1	03.05	
93.	Глаголдын ойлори.	1	07.04	
94.	Билеригерди ченеп коригер.	1	08.05	
95.	Уренгенин жылдын учында катап корори (11 ч.) Катап корори «Текст»	1	10.05	
96.	Катап корори «Эрмек»	1	14.05	
97.	Катап корори «Табыштар ла таныктар»	1	15.05	
98.	Катап корори «Сос»	1	17.05	
99.	Катап корори «Куучын-эрмектин болуктери»	1	21.05	
100.	Катап корори «Куучын-эрмектин болуктери»	1	22.05	
101.	Ченелте иш «Сан башка мош».	1	24.05	
102.	Жастыраларла иш. Жыл туркунына уренгенин такып корори.	1	Резерв	

